

17.14x33.01	1	8	עמוד	הארץ - גלריה	03/04/2018	63000749-9
מאגנט - הוצאת ספרים - 25910						

למה דווקא סונטת קרויצר?

מדוע יצירתו של בטהובן התאימה לסיפור הרצח של טולסטוי, כיצד הפליא ס' יזהר לתאר יצירה של מוצרט ואיזה שיר גרם למוות פתאומי בסיפור של תומאס מאן. ספר חדש של נפתלי וגנר בוחן את הקשר בין יצירות קלאסיות ליצירות ספרותיות

כ"ץ, השתיים בדקו מהם קווי המתאר של דיבור מרוגש.

בהמשך כותב וגנר כי שוררת תמימות דעים בתפיסה כי "אין דקת הבעה כמוזיקה, כאשר ברג' שות עסקינן, אבל יחד עם זאת הדנטוציה של מוזיקה היא עמומה". לאמור: לא ברור על מה יצירה מוזיקלית מופשטת מדברת בעצם, ולכן "אפשר להטותה לכאן או לכאן בטווח המוגבל שהיא פותחת לפרשנות מסריה". במקרה של המאזין פוודנישב, בסיפור הפרסטו עורר אצלו בתחילה, בזמן ההאזנה, תחושה של אופוריה, רוממות רוח. בהמשך התחלפה האופוריה בדחף נואש למעשים קטלניים.

ומי שיחרר את חומר הנפץ הזה למרחב הציבורי? בטהובן. לפי תפיסתו של טולסטוי, בניסוחו של וגנר, "הפקרת השפעתו של הפרט סטו לנסיבות מקריות (הפעם הניסיונות הן חשדותיו של פוודנישב באשתו ובכנר) גובלת ברשלנות פושעת, כמו השארת ארון תרופות פתוח בחדר ילדים".

מה הוביל את טולסטוי לסב־רה מרחיקת לכת כזאת? וגנר כותב כי יש להבין זאת על רקע היסטורי. טולסטוי כתב בתקופה שבה הנטייה לייחס למוזיקה השפעות נשגבות ו/או הרסניות היתה בעיצומה. הפרק מסתיים באזכור יצירה מתחום אמנות אחר, הציור "סונטת קרויצר" מאת רנה פרינה, מ-1901. הציור, שנראה בו כנר נרמז שק בתאווה לפסנתרנית, מרמז ספק ליצירה של בטהובן וספק לנובלה של טולסטוי. במקרה זה הציור אינו אלא קונקרטיזציה של חשדותיו — הבלתי מאומתים — של פוודנישב. ציור זה של פרינה, מציין עוד וגנר, מוזכר בפירוש ב"לוליטה" של נבוקוב.

לפי וגנר, טולסטוי

האמין כי בשחרור

"סונטת קרויצר"

למרחב הציבורי,

בטהובן עשה מעשה

של רשלנות פושעת

ולבסוף: השאלה "למה דווקא סונטת קרויצר" הרי אינה יכולה, מטבעה של אמנות המוזיקה, להיענות בהסבר ממצה משכנע.

במבוא לספר מודה בכך וגנר: "כמי שעוסק בניתוח מוזיקה ובחברתה", הוא כותב, פוקדים גם אותו לעתים ספקות. "האם באמת כלי הניתוח שברשותי מאפשרים לי לפצח את חידת גדולתה של יצירה? לומר עליה דברים שלא היו יכולים להיאמר על יצירה בינונית?"

סונטת קרויצר" בציור של רנה פרינה. פלירט בין כנר ופסנתרנית

וידידה הכנר ניגנו יחדיו את הסר־נטה הזאת של בטהובן. וגנר מסביר מדוע היצירה התאימה לטולסטוי, כאשר חיבר את הסיפור.

הדיון של נפתלי וגנר בשאלה "למה סונטת קרויצר?", בספר, פתח בציטוט דברי הבעל הרוצה כפי שכתב אותם טולסטוי: "אתה מכיר את הפרסטו הראשון שם? הן, הסונטה הזאת היא דבר נורא, וב־כלל — מוזיקה היא דבר נורא". בפירושו של וגנר: "הדובר המת־וודה שותף לתפיסה הרומנטית בדבר כוחה של המוזיקה, אך רואה את הכוח הזה כתכונה שלילית". אולי, העיר וגנר, זו בעצם דעתו של הסופר טולסטוי עצמו, אשר בחר להביע אותה באמצעות דמות הרוצה המתוודה פוודנישב.

איזה תכונות של ה"פרסטו" חוללו את המצב הנפשי המיוחד אצל פוודנישב, שהוביל לרצח? פירוטן אינו יכול להימנע מציון עובדות מוזיקליות מקצועיות. וגנר דן קצת במבנה הפרק מבחינת החלקים בסולם מינורי לעומת מזורי, וברוח מדעית פחות מציין שהמרקם של הפרסטו הוא "תזויתי". פרט חשוב: המוזיקה אינה נשמעת כפלירט בין כינור ופסנתר, שיכול להסגיר פלירט בין כנר ופסנתרנית. אין זו רומנסה ענוגה. באוזני וגנר, ולא רק בהן, המסר הרגשי הכללי של הפרסטו (שאותו "מאשים" פוודנישב ביצי־רת הלך רוח קטלני) הוא "אסרטי־ביות רגונית, תוקפנית וועמת". תיאור המנגינה, בלשון אנלי־טית: "עקומה מלודית וזויתית זיג־זגית שתואמת עקומת דיבור מרוגש המבטא כעס". וגנר מזכיר בקשר לכך מחקר שערכה מורתו המנוחה, פרופ' דליה כהן, עם פרופ' רות

צילום: הוצאת מאגנט

מוזיקה, מי הסופר שהצליח בכך, לטעמך?

"למשל ס' יזהר, בסיפור 'פסנתר בודד בלילה', על הפרק האטי מתוך הקונצ'רטו לפסנתר ק' 466, ברה־מינור, של מוצרט. יזהר כותב שם בין השאר כי זו 'מנגינה שת־פסת אותך כאילו חיכית לה, כאילו ידעת שיש כזאת והנה באה'. התיאור 'מוזיקה מוכרחת' (מחויבת מציאות) הולם חלקים נרחבים ביצירה של מוצרט, מוזיקה שכבי־כול הוא לא ממציא אלא דולה אותה ממקורות נסתרים, ואולי חושף אותה כמפסל שמגלה כבי־כול את הפסל החבוי בגוש השיש".

פסנתר וכינור וחשד

גם "סונטת קרויצר" של טולסט־טוי היא סיפור על בעל נבגד (או חושד כי נבגד). האישה מתוודה כי רצח את אשתו בהתקף קנאה ומ־סביר כי את המצב הנפשי שאיפשר את המעשה גרמה לו המוזיקה של בטהובן. האשה, אשר אולי אכן בגדה, היתה פסנתרנית, היא

חגי חיסרון

מוזיקה קטלנית" הוא ספר לאוהבי מוזיקה ולאוהבי ספרות. מחברו הוא נפתלי וגנר, פרופסור למוזיקולוגיה באוניברסיטה העברית. מדובר בספר עיון אך נימתו, לרוב, אינה הוראתית למדנית אלא סיפורית. הנושא: איך יצירות מאת באך, בטהובן, מוצרט, שוברט, ברהמס, ואגנר ועוד, משתקפות ברומנים ובסיפורים. מתומאס מאן וטולסט־טוי ותומאס ברנהרד ועד ס' יזהר, נתן שחם, יהושע קנו ורבים אחרים. יש בספר גם הסברים מוזיקליים מקצועיים, למעוניינים, אבל הם לא קובעים את הטון.

מדוע המלה "קטלנית" מתאימה ליצירות שבחנת?

וגנר: "המלה 'קטלנית' שייכת לכותרת של מאמר שכתבתי לפני 11 שנה על הסיפור 'לואיז' של תומאס מאן, שמציג מוזיקה כתר־פעה מסוכנת מאוד. בסיפור הזה מאן הפליג והגוים — ספק ברצי־נות ואולי במין סרקוזם אנטי־רומ־נטי — בתיאור השפעה נפשית עצומה של מהלך מוזיקלי: בעל נבגד אינו מבין שהוא נבגד למרות שאשתו והמאהב מתקלסים בו ומשפילים אותו. לבסוף, פתאום, הבנת המצב הולמת בבעל, גורמת לו שבץ קטלני. זה קורה כאשר הוא שומע מדולציה חריפה, מעבר אל סולם מוזיקלי שונה, רחוק, בעיצור מה של 'יצירה' (שהיא בעצם סתם שיר רחוב). ההמצאה העלילתית פסיכולוגיסטית הזאת של מאן מעניינת, בלשון המעטה, למרות שמגוחך לחשוב שאפשר להרוג ככה בן אדם".

המאמר על "לואיז" מופיע גם בספר החדש. וגנר: "בעיקר בעק־בות 'לואיז' יצאתי לדרך ארוכה שעוד לא נגמרה, התעמקויות בספרות בדיונית שעוסקת גם — או בעיקר — ביצירות מעולם המוזיקה הקלאסית. יש מאות ספרים וסי־פורים כאלה ומצאתי שאפיון מר־זיקה כ'קטלנית' מתאים לרבים מהם". הדוגמאות שלהלן הן מדגם זעיר מתוך מכול של תוכנות, הארות ופיתויים לקריאה ולהאזנה. בדקת איזו יצירת ספרות כמו מצליחה ללכוד את סגולתה המיוחדת של יצירת מופת מוזי־קלית מסוימת?

"הגישה הזאת הינחתה אותי בהתחלה. בהמשך כתבתי בעיקר על מקרים שבהם יצירות מוזיקליות, אוכרן ותיאורן, מניעות נרטיב ספרותי, משפיעות על התוכן ועל התפתחות העלילה של סיפור. פעמים אחדות הלכתי במסלול שכיח יותר, הצבעתי על יצירות ספרות שבנויות בעצמן כמו יצירה מוזיקלית".

מבחינת הצלחה לתאר